

POVRATAK POJEDINCU
LENZ Petera Schneidera

GORAN LOVRIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 830.09:929 Schneider
Pregledni članak
Review

Primljeno
: 1991-01-09
Received

Studentska pobuna, koja je krajem šezdesetih godina zahvatila SR Njemačku, odrazila se i na književno stvaralaštvo. Pod utjecajem marksistički orijentiranih teoretičara težilo se angažiranoj i objektivnoj književnosti.

Kad je početkom sedamdesetih godina, zbog neuspjeha pobune, kolektivni zanos ustupio mjesto individualnoj depresiji, došlo je i u književnosti do ponovne mijene tendencija.

Masovni i javni politički angažman pretvorio se u subjektivni doživljaj pojedinca.

Prvi autor u njemačkoj književnosti tog vremena koji se osvrnuo na vrijeme studentske pobune i koji je istovremeno postavio temelje Novom subjektivitetu bio je Peter Schneider. Osnovni problem u djelu je dualizam između teorije i sjetilne neposrednosti. U pripovijeci *Lenz* u centru zbivanja je mladi intelektualac koji zasićen teoretiziranjem pokušava spojiti konkretni politički angažman i sjetilnost, i tako svom životu dati novi smisao.

1. OD STUDENTSKE POBUNE DO NOVOG SUBJEKTIVITETA

Sredina šezdesetih godina bila je i za SR Njemačku vrijeme velikih i značajnih promjena koje su preko društvenih gibanja zahvatile i književno stvaralaštvo. Prijelomna godina bila je doduše 1968, ali korijeni tih događaja nalaze se u svjetskim zbivanjima početkom i sredinom šezdesetih godina (rat u Vijetnamu, bijeda u Trećem svijetu, pobuna protiv društva izobilja i ravnodušnosti). Studentska pobuna u Njemačkoj bila je potencirana i drugim, samo za Njemačku tipičnim, razlozima (tzv. Velika koalicija, pojava izvanparlamentarne opozicije, represije u društvu - "Notstandsgesetze" itd.). Time izazvani nesklad između učmalog društva i nezadovoljne omladine imao je za posljedicu razbuktavanje studentske pobune.

Nova generacija pokušala je odbaciti sve naslijeđene društvene konvencije i poći putem individualnog i društvenog oslobođenja. Takvo odbacivanje svega što je smatrano (malo)građanskim imalo je dalekosežne posljedice za sva polja života, pa tako i za umjetnost. Upravo pitanje umjetnosti, pa tako i književnosti, u tom vremenu zahtijeva posebnu pažnju. Postavlja se, po tko zna koji put, pitanje međusobnog utjecaja društvenih zbivanja i umjetničkog stvaranja. U ovom slučaju ne može se samo govoriti o utjecaju društva na književnost, nego je i veliki utjecaj umjetnosti (književnosti) i filozofije na društvena zbivanja (estetizacija zbilje).

Sredinom šezdesetih godina započela je značajna rasprava o marksistički orijentiranoj umjetnosti, pošto je odbačena teorija modernizma zbog nedovoljne društvene angažiranosti.

Težnja da se pronađe prikladna materijalistička teorija umjetnosti opet je skrenula pažnju na Kritičku teoriju, koja pokušava postaviti svoju teoriju društva.

Ta teorija društva trebala je definirati mjesto, vrijednost i funkciju estetskih proizvoda. Zadatak joj je bio razviti i osuvremeniti marksističku teoriju pomoću koje bi se objasnila složenost povijesnih pojava. Pošto ona predstavlja refleksivnu teoriju, namjera joj je da aktivno sudjeluje u povijesnom procesu i da pridonese razgradnji vlasničkih odnosa i razvija humanost.

Međutim, bilo je mnoštvo različitih shvaćanja Kritičke teorije i viđenja kako ostvariti njene težnje. Raspon uzora kretao se od Georga Lukacsa preko Bertolta Brechta pa sve do predstavnika Frankfurtske škole. Njihove postavke o ulozi književnosti, tj. dilema između društvene angažiranosti ili estetske autonomije književnih djela, razlikovale su se u bitnim detaljima.

Djela nekih teoretičara imala su značajnog udjela u zbivanjima krajem šezdesetih godina. Jedan od najvažnijih je Walter Benjamin (1892-1940) koji inzistira na povijesnoj uvjetovanosti književnih rodova i tako dolazi do operativne književnosti, ističe, dakle, društveno angažiranu književnost. Benjamin marksističku teoriju umjetnosti spaja sa svojim književnim i povijesnim

iskustvima i tako razvija materijalističku estetiku. Dosljedna primjena njegove teorije značila bi potpuno spajanje umjetnosti i društva, pošto bi umjetnost postala svakodnevna djelatnost slobodnih ljudi. Naravno, preduvjet je da se ljudi najprije oslobode, stoga Benjamin od književnih djela traži da jačaju svijest i borbenost potlačenih.

Prvi koji je kritizirao takve radikalne stavove bio je Theodor W. Adorno. Za razliku od Benjamina on inzistira na estetskoj autonomiji, a kao primjer navodi hermetičku zatvorenost modernizma. Adorno autentičnu umjetnost smatra autonomnom, a funkcija književnosti je upravo to što nema konkretnu društvenu funkciju. Autonomnost umjetnosti tako postaje oblik borbe protiv društvenih utjecaja i stega. Zbog svega toga Adorno je bio jedan od prvih teoretičara koje je studentska pobuna odbacila. Njegova teorija društva nije predviđala nikakve znatnije promjene u zapadnom kapitalističkom sistemu, pa je estetiku htio zadržati kao jedinu mogućnost slobodnog stvaranja. Takva politička malodušnost nije više mogla biti uzor razbuktaloj studentskoj pobuni. Odbacivanjem estetske autonomije stvoren je prostor za materijalističku teoriju umjetnosti, a vodeći teoretičar postaje Herbert Marcuse. On na temeljima Frankfurtske škole razvija svoju političku estetiku, tj. teoriju po kojoj estetsko iskustvo pridonosi oslobađanju čula, i tako stvara preduvjete za političko oslobođenje. Marcuse se tako vraća klasičnoj teoriji po kojoj umjetnost ima znatnu ulogu u oslobađanju ljudskog roda. Premda je on tu tezu iznio još 1955. godine kao teoretsko pitanje, 1969. ju je primjenio praktično time što je Novom senzibilitetu pripisao svojstva praktičnog djelovanja. I mnogi drugi teoretičari (npr. Hans Heinz Holz) kasnije su, pošto više nema estetske autonomije, tražili angažiranu umjetnost i književnost. Književnost je, po njima, postala roba.

Jedan od Marcuseovih sljedbenika u Njemačkoj bio je i Peter Schneider koji je pripadao lijevom krilu studentskog pokreta i književnosti. On je, međutim, u svojim razmišljanjima bio znatno radikalniji, brzo je odbacio utopizam Adornove a kasnije i Marcuseove teorije. U toj fazi studentske pobune inzistirao je na agitirajućoj i propagandnoj ulozi književnosti ("Die Phantasie im Spätkapitalismus und die Kulturrevolution")¹, što je kasnije i sam ostvario u svojoj pripovijeci *Lenz*.² I Schneider smatra da umjetničko djelo više nije centar estetske teorije i da ono više nema vrijednosti samo po sebi. Tako je i on stao u red teoretičara materijalističke teorije.

¹ Peter S c h n e i d e r, "Die Phantasie im Spätkapitalismus und die Kulturrevolution" In: ders., *Atempause. Versuch meine Gedanken über Literatur und Kunst zu ordnen*. Reinbek, 1977.

² Peter S c h n e i d e r, *Lenz*, Rotbuch Verlag Berlin, 1988. Citati u daljnjem tekstu: *Lenz* i broj stranice.

Čovjek koji je izvršio nekakvu sintezu svih tih ideja bio je Hans Magnus Enzensberger. Njegovi tekstovi s početka sedamdesetih godina odraz su propadanja "kulture revolucije" a time i prije navedenih teorija i pretpostavki. Čovjek koji se 1968. godine "proslavio" poznatom tezom o "smrti književnosti" (Kursbuch 15) i koji je pozivao sve pisce da se posvete reportažama i konkretnim političkim izvještajima, sada je naglo promijenio svoje poglede na ulogu književnosti. Enzensberger naglašava da književnost ne može imati stvarnog utjecaja na svijest čitaoca. Književnost, kao proizvod mašte, ima mogućnost i zadatak da kompenzira nedostatke u stvarnosti. To je utopijska struktura umjetnosti po Enzensbergeru, a ujedno i povratak u autonomiju umjetničkog djela.

Sve te, ukratko nabrojane, promjene u teoriji umjetnosti i književnosti pratila je i književna praksa. Od samog početka studentske pobune do tzv. "mijene tendencija" prošlo je manje od pola desetljeća. U tih nekoliko godina propao je pokušaj politizacije književnosti, a autorima, koji su neko vrijeme bili konkretno politički angažirani, nije preostalo ništa drugo nego da se vrate za pisac stolove i nastave s književnim radom.

Ili, kao što bi Marcel Reich-Ranicki, koji je tu književnost nazvao "književnost povlačenja" (*Literatur des Rückzugs*) rekao: "Der kollektiven Euphorie folgte die individuelle Depression, der lautsarken Rebellion die leise Kapitulation".³

Aktivna politička borba kod (bivših) pripadnika radikalnih studentskih pokreta prešla je u individualni otpor. Ne može se tvrditi da je u potpunosti nestao svaki politički angažman, ali je on sada poprimio drugi, introspektivni, oblik.

Bilo je i tu vanjskih faktora koji su utjecali na ponovnu mijenu tendencija, npr. završetak rata u Vijetnamu, dolazak na vlast socijalno-liberalne koalicije u Njemačkoj, čime je dotadašnja opozicija preuzela odgovornost i postala *establishment*. Bitan razlog za "povlačenje" pisaca bila je i aktivnost lijevih terorističkih organizacija (Baader-Meinhof i kasnije RAF) i kao njihova posljedica vladine mjere tzv. "Notstandsmaßnahmen" ili konkretnije "Radikalenerlaß" i "Sympatisantenhetze" (mjere izvanrednog stanja - zakon o radikalima i hajka na simpatizere). Sve to je prisililo lijeve intelektualne krugove da znatno ublaže svoje radikalne stavove i da se prilagode novim uvjetima. Izlaz je bilo izražavanje političkih stavova na vlastitom doživljaju.

Književnost je, dakako, slijedila ta nova strujanja u društvu. Nastalo je mnoštvo novih pojmova koji su odražavali novi senzibilitet: "Neuer Subjektivismus", "Neuer Irrationalismus", "Neue Innerlichkeit", "Neue Einsamkeit" itd.

³ Marcel Reich-Ranicki, *Entgegnung - zur deutschen Literatur der 70' Jahre*, Dt. Verlags-Anstalt GMBH, Stuttgart 1979.

Mnogi teoretičari sumnjičavo dočekuju pojavu novog načina književnog izražavanja, npr. Marcel Reich-Ranicki koji pojavu Novog subjektiviteta smatra odrazom rezignacije i bijega od frustracija stvarnosti, "tipičnog" za Nijemce.

Koliko su te strepnje zaista opravdane i da li je Novi subjektivitet korak naprijed ili korak nazad u njemačkoj književnosti sedamdesetih godina teško je ocijeniti. Dok za jedne književnost studentske pobune nikada nije propala, za druge ona nikada nije ni postojala. Odgovor na te dileme najbolje je potražiti u ključnom djelu tog prijelomnog razdoblja, u djelu koje se novim načinom pisanja "obračunava" sa starim načinima pisanja i razmišljanja. Uostalom, i sam autor tog djela, Peter Schneider, više je nego zanimljiva i važna ličnost u svim tim zbivanjima. Peter Schneider i njegova pripovijetka *Lenz* najbolji su primjer promjene pogleda na umjetnost i književnost.

2. PETER SCHNEIDER, *LENZ*

Pripovijetka *Lenz* je prvo spisateljsko suočavanje s godinama studentske pobune. Djelo na neki način obračunava s tim burnim godinama, ali ujedno i pokušava postaviti temelje novog (?) pisanja. Knjiga je od kritike i javnosti primljena s oduševljenjem, i nakon kratkog vremena prodana je u više od sto tisuća primjeraka. Sam naslov djela i osnovni motiv preuzeti su od Georga Büchnera i njegove istoimene pripovijetke objavljene 1839. godine.

Uzor Büchneru za pisanje njegove pripovijetke bio je pjesnik Jakob Michael Reinhold Lenz (1751-1792), izuzetno plodan autor koji je zbog svoje psihičke rastrojenosti i nesnalažljivosti u životu postao pojmom izgubljenog i nemoćnog intelektualca. Već i sam naslov, dakle, oblikuje određeni horizont očekivanja. Da li Schneider zaista ispunjava ta očekivanja, odnosno koje su sličnosti između njegova i Büchnerova *Lenza*?

Ni jedan ni drugi Lenz ne mogu pronaći svoje mjesto u društvu. Oba lika su otuđena kako od društva tako i od sebe samih, a zajedničko im je i ljubavno razočarenje.

Schneider često doslovno citira i parafrazira Büchnera, naročito u opisima strahova i sumnji suvremenog intelektualca.

I sadržaj je sličan po toposu putovanja koji se pojavljuje u oba djela dok se sama radnja ipak znatno razlikuje.

Schneiderov *Lenz* se može podijeliti u tri dijela: prvi se odvija u jednom njemačkom velegradu (očigledno u Berlinu), drugi dio je putovanje po Italiji, treći dio među studentima i radnicima u Trentu. Lenz je mladi student koji pokušava pronaći svoj put i svoju ulogu u zbivanjima krajem šezdesetih godina, za vrijeme studentske pobune. On besciljno luta ulicama grada, trčeći uglavnom za ženama.

Neko vrijeme pokušava raditi kao radnik u tvornici (*Bosch*), ali i to napušta nakon kratkog vremena. Uz sve to muče ga i ljubavni problemi, jer ga napušta djevojka, koja je za njega bila oličenje putenosti i stvarnog života.

Slobodno vrijeme provodi sa svojim kolegama u marksističkom kružoku, što ga zbog besmislenog teoretiziranja zaokuplja kratko vrijeme. Vežu između pojedinca i društva pokušava ostvariti u Italiji, gdje neko vrijeme boravi u Rimu i njegovoj okolici. Tu živi s jednom glumicom preko koje upoznaje lijeve intelektualne krugove, koji klasnu borbu tretiraju kao pomodarstvo i teoretiziranje. Pošto mu je to već poznato iz Njemačke, on uskoro s jednim prijateljem kreće u Trento gdje konačno pronalazi "stvarni" život, potpuno zajedništvo intelektualaca i radništva. Za njega se zatvara jaz između pojedinca i društva, i on pronalazi svoj unutrašnji mir. Tako se i ne uzbuđuje previše kad ga talijanska policija tjera iz zemlje te biva prisiljen da se vrati u Njemačku.

Sam sadržaj na prvi pogled ne pruža neke značajne događaje i novitete. Potrebna je detaljnija analiza teksta da bi se pronašli određeni otkloni od književnog stvaralaštva za vrijeme studentske pobune. Takva analiza mogla bi se provesti na dvije razine: prva bi bila Schneiderovo (*Lenzovo*) viđenje političkih i društvenih konotacija studentske pobune, a druga, novosti (ako se mogu tako nazvati) u načinu pripovijedanja.

Što se tiče prve razine, treba imati u vidu da *Lenz* ima mnoštvo autobiografskih elemenata. I Schneider je, kao i njegov *Lenz*, bio sudionik raznih marksističko-lenjinističkih kružoka. Neko vrijeme je radio u *Boschovoj* tvornici u Berlinu, a bavio se i pitanjem klasne borbe u Italiji.

Schneider u *Lenzu*, dakle, prikazuje razvoj jednog lika u vrijeme prijelaza iz antiautoritarne u organiziranu fazu studentskog pokreta i pobune. Osnovni sukob i dilemu u djelu čini dualizam između teorije i sjetilne neposrednosti. Prvu osobinu Schneider pripisuje "buržoaziji" u koju ubraja i inteligenciju, a drugu proletarijatu. Svaka teorija tako postaje kapitalistička osobina, a njegovo odbacivanje svake teorije vidljivo je u *Lenzovu* viđenju jedne od diskusija marksističkog kružoka:

Es kam *Lenz* im Moment so komisch vor, daß alle diese Genossen mit ihren heimlichen Wünschen, mit ihren schwierigen und aufregenden Lebensgeschichten, mit ihren energischen Ärschen nichts weiter voneinander wissen wollten als diese sauberen Sätze von Mao Tse-tung, das kann doch nicht wahr sein, dachte *Lenz*. Wollten sie nicht auch einfach zusammen sein, ihre Genüsse und Schwierigkeiten miteinander austauschen, einfach aufhören, allein zu sein? (...) Woher kamen die Begriffe den Studenten, aufgrund welcher Eindrücke und Empfindungen war in ihren Gehirnen der Umschlag in Begriffe eingetreten? (*Lenz*, 28)

Beskorisno političko teoretiziranje ne može biti od velike koristi. Odmah je jasan

Schneiderov odklon od tog "mita" marksističke ideologije - zajedničke borbe intelektualaca i radništva. To pokazuje i njegovu rezigniranost zbog propale studentske pobune koja nije uspjela otkloniti klasne prepreke.

Schneider je pristalica tzv. teorije o klasnoj izdaji, po kojoj intelektualci samo uz uvjet da "izdaju" svoju klasu (tj. buržoaziju) mogu sudjelovati u klasnoj borbi na strani radnika. (Kao što je već rečeno, i sam, Schneider je to pokušao radeći u Boschovoj tvornici.)

Spoj teorije i sjetilnosti Lenz traži i očekuje na toplom jugu, u Italiji, zemlji koja je pojam harmonije i senzitivnosti. Međutim, i tamo nisu srušene klasne barijere što se vidi u mišljenju koje Lenz ima o tamošnjim "revolucionarnim" intelektualcima:

Ihr könnt nur allgemein, in Begriffen sagen, was ihr haßt oder liebt, ihr habt Angst davor, daß euch irgendwas gefällt, weil ihr Angst habt, daß ihr dann nicht mehr kämpfen könnt. Ihr könnt dann nicht mehr kämpfen. Da ihr die Ziele eures Kampfes immer nur von den Lippen eurer Gegner ablest, tritt nie eine Beruhigung ein, auch nicht wenn der Gegner besiegt ist. Da ihr nicht zuerst die neuen Genüsse gesucht und entdeckt habt, um dann auf den Gegner zu treffen, der sie uns und den Massen verweigert, erreicht ihr höchstens den Genuß, der aus der Niederlage des Gegners entsteht. Ihr wißt es, aber ihr habt es nicht drin. Weil ihr nicht für euer eigenes Glück kämpft, verteidigt ihr auch nicht das Glück anderer Leute. (Lenz, 50)

Intelektualcima, kojima je djelokrug političkog djelovanja ograničen ne preostaje ništa drugo nego povlačenje u estetsku utopiju, pojavni oblik rezignacije nakon neuspjele studentske pobune. To su već otprije poznate teorije po kojima preostaje jedino bijeg u estetiku, tj. umjetnost koja ima svoj vlastiti, zatvoreni, svijet i tako postaje jedini pravi model slobode (Marcuse, Sartre). Time i Schneider otvara put Novom subjektivitetu i obrazlaže svoje preobraćenje.

I na drugim primjerima vidi se Lenzovo sazrijevanje i neshvaćanje dotadašnjih načina razmišljanja i otpora, npr. njegovo razmišljanje o smislu demonstracija:

Er versuchte dann, ihm zu erklären, daß die Zeit für diese Art Demonstrationen vorbei sei, die Demonstrationen müßten Ausdruck einer viel breiteren und langfristigeren Arbeit werden. (...) Lenz fühlte sich als Spielverderber, er fragte sich, ob er wirklich um eine Erkenntnis reicher oder nur um diese Wut ärmer geworden sei. (Lenz, 24)

Lenzova distanciranost prema Marxu i marksizmu vidi se u duhovitom opisu jutarnjeg buđenja koji se nalazi (ne slučajno) na samom početku pripovijetke:

Schon seit einiger Zeit konnte er das weise Marxgesicht über seinem Bett nicht mehr ausstehen. Er hatte es schon einmal verkehrt herum aufgehängt. Um den Verstand abtropfen zu lassen, hatte er einem Freund erklärt. Er sah Marx in die Augen: "Was waren deine Träume, alter Besserwisser, nachts meine ich? Warst du eigentlich glücklich?". (*Lenz*, 5)

Već taj prvi odlomak pripovijetke ukazuje na sukob između razuma i osjećaja. No upravo osjećaji predstavljaju svojevrsnu novost nakon godina "objektivne" dokumentarne književnosti (u tom kontekstu i samo pripovijedanje fikcionalne radnje ukazuje na promjenu tendencija). Schneiderov junak proživljava teške trenutke buđenja svoje senzitivnosti koja se stalno sukobljava sa starim političkim zahtjevima ili, bolje rečeno, traumama:

Es gibt nur ein paar Arten, sich kennenzulernen, wenn man miteinander arbeitet, wenn man zusammen spinnt, wenn man sich anfaßt. Sie wehrte sich erst, dann nicht mehr. Es störte Lenz, daß jetzt alles so schnell ging. Sie rissen sich die Kleider vom Leib, ohne recht hinzuschauen. Es war dann sehr schön, es gibt nichts weiter dazu zu sagen. Später, als sie nebeneinander lagen, tat Lenz ihre Zärtlichkeit körperlich weh. "Erzähl mir, was du machst", sagte er.

(...) Er bestand darauf, als Hilfsarbeiter eingestellt zu werden. (*Lenz*, 9/10)

Moglo bi se reći da je Lenz u neku ruku podvojena ličnost; s jedne strane željan emocija i nježnosti, ali u nemogućnosti da im se prepusti u potpunosti, s druge strane opterećen neprirodnim političkim idealima, zbog kojih traži najgori mogući posao.

Razriješenje tog dualizma koji se, kao što je već rečeno, provlači kroz cijelu knjigu, nazire se tek u trećem dijelu knjige. Lenzu tek boravak u Trentu daje nadu i novu energiju. On tamo konačno može konkretno primijeniti svoje teoretsko znanje; pomaže tamošnjim studentima da povežu studentsku pobunu s radnicima u tvornicama. Njegov rad nije detaljnije opisan, ali je ipak jasno da se za Lenza zatvara pukotina između političkih i privatnih odnosa, isto kao i pukotina između razuma i osjećaja.

Von überall wurden ihm wärmere Sachen angeboten. Von dem einen erhielt er einen Mantel, von dem anderen einen Pullover, in kurzer Zeit war er neu eingekleidet und nur noch durch seine holpernde Sprache von seinen neuen Bekannten zu unterscheiden. Er ließ sich anstecken von der Unbefangenheit, mit der sie mit ihm und miteinander umgingen. Er gewöhnte sich daran, daß jeder jeden anfaßte, wenn es ihm in den Sinn kam, ohne daß es sich dabei um irgendeine Anspielung gehandelt hätte.

Es wurde ihm selbstverständlich, daß man sich für seine Zweifel und Unsicherheiten ebenso interessierte wie für seine Standpunkte. (*Lenz*, 82)

Taj treći dio knjige oblikovan je na skoro bajkovit način što, kao i sam kraj pripovijetke, ostavlja prostora za različita tumačenja. Pitanje je da li Schneider zaista vjeruje u takvu "obećanu" zemlju, ili i tu pomoću ironije pokazuje svoju rezignaciju.

U svakom slučaju, Lenz biva zbog političkih aktivnosti protjeran u Njemačku ali ga to nimalo ne opterećuje - on je pronašao smisao u svom životu (druga mogućnost bila bi da se nihilistički pomirio sa svojom rezignacijom). Doduše, i u Njemačkoj se u međuvremenu situacija donekle promijenila:

Was er sah, machte ihn ungeduldig. Immer noch saßen die gleichen Leute in den gleichen Cafés, immer noch die gleichen Lieder aus den Boutiquen, immer noch die gleichen Schlagzeilen in den gleichen Zeitungen, das Hochhaus des Verlegers stand immer noch. Und sonst? Die Betriebsgruppe interpretierte immer noch am gleichen Text herum, erfuhr Lenz, der Student Dieter hatte immer noch seinen strahlenden Blick, immer noch gründeten Studenten neue Parteien. "Wie und warum soll sich das denn alles verändert haben", fragte B., "etwa deswegen, weil du nicht da warst?" Später merkte Lenz, daß er wieder zu schnell gewesen war. (...) Neue Gruppen waren entstanden, die auch mal Musik zusammen hörten. Lenz wurde schon neidisch, daß diese Veränderungen ohne ihn stattgefunden hatten. (*Lenz*, 90)

Studentski pokret i u SR Njemačkoj dakle polako mijenja svoj lik. Lenz dolazi na kraj svog puta. Studentska pobuna je prešla u relativno mirni oblik i, kao što se vidi u *Lenzu*, vraća se pojedincu. Pojedinaac mora preuzeti odgovornost za svoj život, mogućnosti za bijeg su iscrpljene. Tako i Lenz na pitanje svog prijatelja što sada misli učiniti odgovara "Dableiben!" (*Lenz*, 90). On se odlučuje na ostajanje, no razlozi koji su ga naveli na to mogu se različito tumačiti. Po nekima Lenz ostaje u nadi da će započeti novi život, drugi to smatraju odrazom rezignacije. U svakom slučaju, ovakav otvoreni kraj daje nadu onima koji čitajući ovu knjigu pokušavaju i sami pronaći izlaz.

Lenz doduše nije pronašao odgovore na sva pitanja, ali pruža mogućnost identifikacije mnogima koji su se poslije propadanja studentske pobune našli na ulici bez cilja i ideala. *Lenz* je pokazao neke mogućnosti, barem privremenog, izlaza: putovanje na jug, bijeg iz velegrada, odbacivanje aktivnog političkog organiziranja.

Lenz je uz to i prvi junak koji se usudio usprotiviti zahtjevima organiziranih političkih grupa i koji je krenuo sam tražiti svoj put. Peter Schneider je u *Lenzu* opisao političke i psihičke sumnje jedne generacije. Njegova knjiga je

za Njemačku, u trenutku radikaliziranja lijevih frakcija i razbuktavanja terorizma bila izuzetno značajna, jer je pokazala da se senzibilnost i politička radikalnost ipak mogu spojiti - pa makar to bilo "samo" u književnom djelu.

Bibliografija

1. Peter S c h n e i d e r , *Lenz*, Rotbuch Verlag Berlin, 1988.
2. Peter S c h n e i d e r , *Atempause. Versuch meine Gedanken über Literatur und Kunst zu ordnen*. Reinbek, 1977.
3. Marcel R e i c h - R a n i c k i , *Entgegnung - zur deutschen Literatur der 70' Jahre*, Dt. Verlags-Anstalt GMBH, Stuttgart 1979.
4. Reinhold G r i m m / Jost H e r m a n d , *Basis - Jahrbuch für deutsche Gegenwartsliteratur*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1978.
5. W. M a r t i n L ü d k e , *Literatur und Studentenbewegung - eine Zwischenbilanz*, Westdeutscher Verlag, Opladen 1977.
6. Kurt B a t t , *Revolte intern*, C. H. Verlag, München 1975.
7. Helmut K r e u z e r , *Neue Subjektivität, Zur Literatur der 70' Jahre in der BRD*, Reclam Verlag, Stuttgart 1981.

*Goran Lovrić: THE RETURN TO THE INDIVIDUAL: PETER SCHNEIDER'S
LENZ*

S u m m a r y

The student revolt that in the late sixties swept West Germany found its reflection in works of literature. influenced by Marxist-orientated theoreticians, writers sought an engaged and objective literature.

When collective enthusiasm, at the beginning of the seventies and because of the failure of the revolt, was replaced by individual depression, literature also showed a change of tendencies.

Mass and public political engagements gave way to the subjective experience of the individual.

Peter Schneider was the first German writer to look back at the time of the student revolt and to lay down the basis of a New Subjectivity. The basic problem in his work is the duality between theory and the immediacy of sensation.

At the center of the short story "Lenz" is a young intellectual who, satiated with theoretics, makes an attempt to fuse his political engagement and his sensations and, by so doing, give new meaning to his life.